
zagotavljanju večje stopnje notranje demokracije in večje inkluzivnosti. In omenjeni cilj je bil res dosežen, a sočasno je tak način selekcije kandidatov povzročil tudi nekatere manj zaželene politične posledice ali celo politične paradokse (tako z vidika stranke kot demokratične vladavine), zlasti v pogledu zagotavljanja predstavnosti in odzivnosti oziroma odgovornosti izvoljenih poslancev.

V sklepnem delu Hazan in Rahat ponujata poskus odgovora o najbolj primerni metodi selekcije kandidatov za volitve z vidika doseganja norm demokratične vladavine, pri čemer opozorita, da ni mogoče ponuditi najbolj primerne metode selekcije kandidatov, če se ne upošteva nekaterih institucionalnih rešitev v posamezni državi; tu izpostavita zlasti pomen volilnega sistema. Zaključimo lahko z mislijo, da knjiga *Democracy within Parties: Candidate Selection Methods and Their Political Consequences* lahko pomembno pripomore k teoretičnemu razumevanju selekcije kandidatov in pri povezovanju tega procesa z (zaželeno in dejansko) demokratično vladavino držav. Sočasno lahko dobro služi tudi kot raziskovalni pripomoček za sistematično izvedbo podobnih empiričnih raziskav v različnih državah, na ta način pa omogoča tudi mednarodno primerjalne analize selekcije kandidatov.

Melita POLER KOVAČIČ
Fakulteta za družbene vede,
Univerza v Ljubljani

Rok Čeferin
**Meje svobode tiska: Analiza sodne
prakse Ustavnega sodišča Republike
Slovenije in Evropskega sodišča za
človekove pravice**

GV Založba, Ljubljana 2013,
313 strani, 38 EUR
(ISBN 978-961-247-241-2)

V slovenskem novinarstvu opažamo razmah povzdigovanja svobode izražanja nad ostale človekove pravice, zlasti pravico do zasebnosti in pravico do dostojanstva. Zdi se, da mnogi novinarji svobodo razumejo kot odgovornosti nadrejeno oziroma od nje neodvisno. Torej brezmejno. Nanjo se sklicujejo, ko v imenu domnevnega javnega interesa – izenačenega z radovednostjo občinstva oziroma prodajljivostjo medijskih vsebin – razgaljajo zasebne, celo intimne podrobnosti javnih in nejavnih oseb. V ospredje jo postavljajo, ko v imenu ostre kritike in nadzora oblasti žalijo. Neosnovane obtožbe in nepreverjene informacije označujejo kot mnenja oziroma vrednostne sodbe, do katerih imajo v svobodni družbi pač pravico. Razsodbe Novinarskega častnega razsodišča oklicujejo za cenzuro in iz stanovske organizacije raje izstopijo, kot da bi sprejeli v demokratičnem svetu neizpodbitno dejstvo, da je pravica enega omejena s pravico drugega. Pozive iz akademskih krogov k uravnoteževanju svobode z odgovornostjo razglašajo za

domislice teoretikov, ki ne poznajo prakse. Opisana ravnanja zaostruje vedno težji ekonomski položaj medijskih hiš. Ta novinarje spodbuja k netičnemu poročanju, ki je poceni in privlačno za naslovnike, večje občinstvo pa pritegne oglaševalce kot glavni vir preživetja medijev. V teh negotovih razmerah, ko se pomanjkljivo razumevanje temeljnih človekovih pravic prepleta z bojem medijev za obstoj, oboje pa uokvirja relativistična drža postmodernega časa, toliko bolj potrebujemo smernice, ki lahko pomagajo pri reševanju kolizij človekovih pravic v konkretnih primerih.

Delo *Meje svobode tiska* doc. dr. Roka Čeferina je zato nujen vodnik za vsakega novinarja, ki se zaveda, da profesionalno presojanje ne sme biti prepuščeno spontanosti in intuiciji o tem, kje postaviti mejo med sprejemljivim in nesprejemljivim, ampak mora biti osnovano na znanju. Kot imetnik izjemne moči si novinar neznanja ne sme privoščiti, saj ga moč in poslanstvo varuha javnega interesa zavezujeta k odgovornosti. Med znanja, ki jih potrebuje, gotovo lahko uvrstimo poznavanje (in razumevanje) sodnih praks Ustavnega sodišča Republike Slovenije (US RS) in Evropskega sodišča za človekove pravice (ESČP) na področju svobode izražanja, ki ju izčrpno analizira in pregledno predstavlja dr. Čeferin.

V prvem delu avtor obravnava meje svobode tiska v sodni praksi US RS. Uvodoma opredeljuje svobodo izražanja v Ustavi RS in opredelitev primerja z zapisi v Evropski konvenciji o človekovih pravicah (EKČP),

Mednarodnem paktu o državljanskih in političnih pravicah ter Listini EU. Ugotavlja, da Ustava RS omogoča najmanj enako kakovostno varstvo kot EKČP. Sledi primerjava z opredelitvami v ustavah članic Evropske unije in Sveta Evrope. Posamezne evropske države so pravico do svobode izražanja različno opredelile, vendar avtor večji pomen kot razlikam v normativnih ureditvah pripisuje praksi nacionalnih sodišč glede tolmačenja ustavnih določb. V nadaljevanju predstavlja načelo sorazmernosti – sestavljeno iz testa legitimnosti in testa sorazmernosti – kot pomemben instrument presoje US RS. Analiza odločb v obsežnem četrtem poglavju razkriva merila, ki jih je pri presoji kolizije med svobodo izražanja in drugimi pravicami vzpostavila sodna praksa US RS.

Poglejmo nekaj za novinarje najbolj relevantnih zaključkov, ki jih lahko razberemo iz posameznih odločb: 1. Stopnja dopustnega posega v osebnostno pravico, ki je v koliziji s svobodo izražanja, je večja pri javnih osebah, še posebej iz izvršilnega dela oblasti. 2. Brez privolitve je načeloma mogoče pisati o zasebnem življenju absolutno in relativno javnih oseb o tistem, kar je pomembno za njihov značaj, dejanja in mišljenje glede na njihovo javno delovanje. 3. Ko novinar navaja izjave drugih oseb, mu ni treba dokazovati resničnosti navedb, temveč zadošča, da te temeljijo na zanesljivih informacijah oziroma virih – da je torej novinar imel utemeljen razlog verjeti v resničnost navedb in je zato ravnal v dobri veri.

4. Obseg sprejemljive kritike je večji, če novinar poroča o zadevah v javnem interesu. 5. Presoja o tem, ali je nekdo prestopil dopustno mejo uveljavljanja svobode izražanja, je mogoče iskati le na podlagi vseh okoliščin primera kot celote. 6. Pri žalitvi časti in dobrega imena je protipravnost lahko izključena, ko gre za kritiko v javnem interesu – za vrednostno sodbo, ki je lahko pravilna ali nepravilna, vedno pa je subjektivna. 7. Pravo ne more varovati morebitne pretirane občutljivosti posameznika pri domnevnem posegu v pravico do dostojanstva, ampak izhaja iz standarda občutljivosti "povprečnega bralca". 8. Politikov napad na človekove pravice v javnosti ne sme ostati neopažen, zato sme biti novinarjev odziv enako provokativen.

V drugem delu se avtor loteva svobode tiska v sodni praksi ESČP. Uvodoma navaja, da je svoboda izražanja predpogoj tudi za varstvo drugih pravic in svoboščin iz EKČP, ki v 10. členu dopušča le zelo restriktivne posege v svobodo izražanja s taksativno opredelitvijo pogojev, tj. določenost z zakonom, prizadevanje za doseg legitirnega cilja in nujnost v demokratični družbi. Sledijo podrobne, vendar tudi bralcu, ki ni pravni strokovnjak, razumljive analize sodb ESČP.

Kakšne zaključke lahko izpeljemo iz njih? Navajam le nekatere: 1. Svoboda tiska mora biti pri poročanju o temi v izrazitem javnem interesu še posebej neomejevana. 2. Med neresnične trditve je mogoče šteti tako navajanje neresničnih dejstev kot

tudi nenavajanje dejstev, ki bi lahko pomembno vplivala na dojetje neke zadeve. 3. Pri politikih so meje dopustne kritike širše in intenzivnejši posegi v zasebnost dopustnejši. 4. Razmerje med pravico javnosti do obveščeniosti in pravico svojcev do zasebnosti (primer knjige o pokojnem predsedniku Mitterrandu) se s potekom časa spreminja, zato je treba razlikovati med začasnim in trajnim ukrepom (prepovedi prodaje sporne knjige). 5. Sodna praksa ESČP državam članicam na nekaterih področjih priznava širše polje proste presoje, na primer pri varstvu morale, varstvu svobode vere in ocenjevanju pomena grožnje z nasiljem. 6. Svoboda izražanja se nanaša tudi na informacije in ideje, ki žalijo, pretresajo ali motijo državo ali katerikoli del družbe. 7. Sovražnega govora EKČP ne varuje. 8. Svobodo izražanja je mogoče omejiti, če izjava o določeni religiji ni namenjena iskanju resnice o vprašanju v interesu javnosti, ampak nepotrebno žali verska čustva. 9. Novinarji smejo uporabiti tudi agresivnejše izraze, če so ti odgovor na provokativne besede druge osebe – odgovor sme biti sorazmerno enako provokativen. 10. Resničnost navedenih dejstev je lahko predmet dokazovanja, resničnosti vrednostnih sodb pa ni mogoče ugotavljati. 11. Navedba novinarja, da gre za citat, ga mora razbremeniti odgovornosti za žaljivo izjavo, ki jo povzema iz drugega vira. 12. Novinarji se smejo zanesti na uradne podatke in niso dolžni preverjati njihove verodostojnosti. 13. Zaupni vir informacij je dopustno razkriti samo v

primeru intenzivnega interesa javnosti. 14. Sodstvu sicer pripada najvišja stopnja zaščite pred neutemeljenimi kritikami, vendar so novinarji dolžni, da v okoliščinah, ki kažejo na zlorabo oblasti, na to opozorijo.

V tretjem delu dr. Čeferin primerja opredelitve meja svobode tiska v sodnih praksah ESČP in US RS. Njegova ključna ugotovitev je, da so notranja sodišča držav članic bolj omejujoča do pravice svobode izražanja oziroma tiska kot ESČP, in tudi, da so slovenska redna sodišča bolj omejujoča kot US RS, ki je – kot kažejo tudi analizirane odločbe – sprejelo merila in standarde, nastale v judikaturi ESČP. Slovenska redna sodišča oziroma sodišča držav članic, ki so v določenih primerih presodila drugače kot kasneje US RS oziroma ESČP, pogosto niso presojala na podlagi vseh okoliščin primera kot celote.

V sklepnem poglavju tretjega dela avtor obravnava novodobne grožnje svobodi tiska, ki jih bosta v prihodnje morala upoštevati tako US RS kot ESČP. Klasični nevarnosti za svobodo tiska, tj. cenzuri s strani države oziroma politike, se je namreč pridružila bolj prefinjena, a enako nevarna samocenzura. Avtonomijo medijev vedno bolj ogrožajo "novi" oblastniki – medijski lastniki, oglaševalci, vplivni viri informacij. Kje iskati rešitve problema omejevanja svobode tiska s strani ekonomskih nosilcev moči? Ob predlogu državnih podpor kakovostnim časopisom dr. Čeferin upravičeno izraža pomisleke: ali ne bi državno financiranje medijev podrejalo vsakokratni politični oblasti?

V Sloveniji imamo izkušnje z državnim dodeljevanjem sredstev medijem prek posebnega razpisa ministrstva za kulturo, a bi težko potrdili, da je ta način pomoči medijem izboljšal slovensko novinarstvo. Eden od predlogov je preoblikovanje medijev v neprofitne organizacije, ki bi se financirale z donacijami, a se pri tem poraja vprašanje, ali je (v danih razmerah) sploh uresničljiv. Na koncu avtor predlaga premislek o uvedbi kaznovanih odškodnin za senzacionalistični tisk, ki namenoma grobo krši osebnostne pravice. A se tudi sam zaveda nevarnosti, ki jih visoke odškodnine – v smislu zastraševalnega učinka – lahko imajo, zato poudarja, da bi jih morali izrekati le v izjemnih primerih in pod vnaprej jasno opredeljenimi pogoji.

Sklepno poglavje knjige *Meje svobode tiska* predstavlja izziv vsem, ki nas skrbi za kakovostno novinarstvo in smo po svojem profesionalnem položaju dolžni soustvarjati razmere za njegovo uresničevanje. Kako zaustaviti ali vsaj omejiti novinarstvo, ki neupravičeno prestopa meje sprejemljivega na področju svobode izražanja? Eden od možnih odgovorov je krepitev novinarske samoregulacije. Da kazenskopravne obsodbe in visoke kaznovane odškodnine lahko pri novinarjih sprožijo zastraševalni učinek, opozarjajo tudi sodniki ESČP (npr. *Lingens proti Avstriji*, *Thorgeir Thorgeirson proti Islandiji*). Strokovnjaki novinarskih študij si zato želimo, da bi bilo novinarstvo pravno čim manj omejevano, alternativo (strožji) zakonodaji pa

vidimo v vzpostavljanju učinkovitih mehanizmov novinarske samoregulacije. Prenova starih ali uvedba novih samoregulacijskih vzvodov v več evropskih državah razkriva naslednji vzorec: javnim očitkom novinarstvu, da ni dovolj kakovostno in da prestopa meje dopustnega, sledi grožnja s strožjo zakonodajo, nato mediji ponudijo izboljšano samoregulacijo. Tako so švedski tiskovni svet k velikim reformam spodbudili načrti parlamenta, da bo z zakonodajo ukrotil senzacionalizem v tisku. Na Nizozemskem so kritike medijskega poročanja o kontroverznem politiku Pimu Fortuynu sprožile načrte za strožjo zakonodajo, ti pa so bili povod za pripravo smernic tiskovnega sveta. V obeh primerih lahko ugotovimo, da sta novinarski skupnosti znali uvideti nujnost sprememb in uvesti rešitve, ki pripomorejo k bolj odgovornemu novinarstvu.

V knjigi dr. Roka Čeferina se kot glavno kaže sporočilo, da tisk vloge varuha javnega interesa ne more dobro opravljati brez svobode, vendar ta ne more biti neomejena. Kot pravi avtor: "Tako kot lahko beseda s svojo močjo ustvari svobodno družbo, ki temelji na dostojanstvu njenih posameznikov, lahko človekovo dostojanstvo tudi uniči in ogrozi njegovo svobodo." (str. 28) Zato je svobodi izražanja v demokratični družbi treba postavljati meje, mediji pa jih morajo spoštovati. Te meje so v sodbah US RS in ESČP precej jasno izrisane, kar pa ne pomeni, da smemo biti z njimi v celoti zadovoljni.

Tudi avtor sam je do nekaterih

razsodb kritičen. Tako mu na primer gre pritrčiti, ko se zavzema za natančnejšo opredelitev klasifikacije oseb in stopnje varstva zasebnosti, priznane vsaki od njih. Tudi pri sodbi *Thorgeir Thorgeirson proti Islandiji* se – z novinarskoetičnih izhodišč – lahko strinjamo, da je ESČP šlo predaleč, ko je varstvo svobode tiska priznalo pisatelju, ki je v novinarskih prispevkih o policistih pisal kot o "zvereh v uniformah", ki izvajajo "sadistične pervernosti", pri čemer se je skliceval na govornice in neimenovane vire, glavni dokaz pa se je izkazal za neresničnega. Pri sodbi *Karhuvaara in Iltalehti proti Finski* se zdijo utemeljeni pomisleki glede odločitve ESČP, da ima javnost pravico soditi o primernosti pritožnice za poslanko na podlagi dejanja njenega moža. Javnega interesa tu ni mogoče prepoznati, kvečjemu interes medijev za povečanje prodaje časopisa. Kritika sodbe ESČP je upravičena tudi v primeru *Von Hannover proti Nemčiji* (2), pri katerem z novinarskoetičnega vidika ni mogoče utemeljiti javnega interesa za objavo zasebne fotografije princese Caroline na počitnicah, saj princesino (ne)izpolnjevanje moralnih obveznosti do bolnega očeta ne vpliva na življenje državljanov.

Vsi ti primeri nakazujejo na omejitve pravnega varstva osebnostnih pravic posameznikov in utrjujejo potrebo po moralnem varstvu. Krepitev novinarske samoregulacije je smiselna, ker pravo kljub različnim instrumentom ne more v celoti zagotoviti varnosti in sožitja – če si izposodimo besede dr. Šimeta Ivanjka. Moralno

varstvo si prizadeva za varovanje človekovega dostojanstva, časti in dobrega imena tudi v primerih, ki pravno niso (učinkovito) sankcionirani. Ob nepogrešljivem okviru pravnega varstva lahko novinarsko etiko in samoregulacijo štejemo za dejavnik moralnega varstva. Pomembno vlogo pri tem ima novinarska skupnost sama. Obremenjenost stanovskih organizacij z medsebojnimi konflikti zmanjšuje njihov ugled in moč. Le sodelovanje med njimi lahko okrepi novinarsko skupnost in le močnejša novinarska skupnost se bo lahko spopadla s težavami, kot so neurejen socialni položaj novinarjev, pritiski na novinarje in mnogi drugi, ki vplivajo tudi na neprimerno postavljanje meja svobode tiska v novinarski praksi.

Z novinarskoetičnega vidika lahko mnoge razsodbe US RS in ESČP v celoti potrdimo kot ustrezne, medtem ko se z nekaterimi ne moremo strinjati. Da etika svobodi izražanja v nekaterih primerih postavlja ožje meje, lahko ponazorimo s sodbo *Oberschlick proti Avstriji (2)*, v kateri ESČP dovoli uporabo besede "idiot" za politika kot odziv na njegove absurde trditve. Podoben je tudi slovenski primer ostrega odziva na sicer nedvomno žaljivo ravnanje poslanca, čigar nastop je novinar označil za "normalni domet cerebralnega bankrotiranca". Praksa ESČP tu uvaja pristop, ki nasprotuje personalistični drži nesimetrične odgovornosti, po kateri novinarjev odziv ne more biti sorazmeren z besedami kritizirane osebe, saj novinar izhaja iz lastne odgovornosti, ki je neodvisna od odgovornosti

ostalnih. Povedano drugače, novinar naj ravna etično, četudi bi vsi ostali ravnali neetično. Novinar naj ne žali, četudi drugi žalijo. Novinar naj kritizira ostro, vendar nežaljivo. Ob tem se spomnim besed, ki jih je v sestavku o razžalitvah pred leti zapisal dr. Tomo Korošec: "Dopuščanje javnega žaljivega izražanja v imenu ostre družbene kritike je zmotno, ker prezira eleganco intelekta in seveda izrazne možnosti jezika. Družba, ki brezbržno dopušča prakticiranje jezikovnega gorjačarstva v javnem življenju, je v resnici robata nekultivirana srenja." Vendar je tudi pri zgoraj omenjeni sodbi ESČP bilo izdelano ločeno odklonilno mnenje dveh sodnikov, da EKČP ne more varovati primitivnega drugorazrednega novinarstva, ki se namesto k resnim argumentom zateka k žalitvam z namenom pritegovanja bralcev. Tak pogled je povsem skladen z novinarsko etiko.

Delo dr. Roka Čeferina je – kot v predgovoru ugotavlja dr. Ciril Ribičič – izviren znanstveni prispevek k razvoju ustavnega prava in prava človekovih pravic, mimo katerega ne bo mogel nihče, ki se bo hotel pogljobljeno ukvarjati z varstvom svobode tiska. Lahko dodam, da to velja tudi za študente novinarstva ter novinarje in urednike slovenskih medijev. V tej knjigi bodo našli precedenčne primere in merila za razreševanje mnogih dilem, s katerimi se srečujejo pri svojem delu. Brati pa bi jo morali tudi učitelji in raziskovalci novinarstva. Avtor namreč presega področje pravnih znanosti, ko v sklepnem poglavju tematizira aktualne medijske

probleme in opozarja na nove vidike svobode izražanja, s katerimi se bosta morala soočiti tako pravo kot novinarska etika. Da bo mogoče spremenjene okoliščine, v katerih poteka

presoja o mejah svobode tiska, celovito razumeti in se nanje tudi strokovno ustrezno odzvati, bo potrebno sodelovanje pravnih in novinarskih strokovnjakov.